

Walory przyrodnicze Suwałk

Szata roślinna

Teren miasta Suwałki pierwotnie porastała Puszcza Perstuńska. W wyniku stopniowego wylesiania terenu, szczególnie intensywnego w XIX wieku, nastąpiła zmiana składu gatunkowego flory i fauny. Biocenozy leśne zostały zastąpione agrocenozami i charakteryzują się składem gatunkowym typowym dla środowisk antropogenicznych.

Skromną pozostałością dawnej puszczy są w granicach miasta dwa kompleksy leśne: „Las Szwajcaria” i „Las Suwalski”. Zgodnie z regionalizacją przyrodniczo-leśną lasy te leżą w Krainie Mazursko-Podlaskiej, charakteryzującej się licznym występowaniem świerka na wszystkich siedliskach.

Las Szwajcaria charakteryzuje się dominacją boru mieszanego świeżego oraz lasu mieszanego świeżego. Drzewostan stanowią przede wszystkim świerk i sosna, z domieszką dębu, modrzewia, brzozy, klonu, topoli, jesionu i lipy. Warstwę podszytu tworzą: świerk, brzoza, dąb, jarzębina, kruszyna, leszczyna, wiciokrzew suchodrzew i bez koralowy. W warstwie runa występują: malina, gwiazdnica, gajowiec, orlica, naparstnica, lilia złotogłów, borówka czarna, konwalia, przylaszczka, poziomka oraz trawy i mchy. W południowo-wschodniej części kompleksu leśnego znajdują się fragmenty olsu.

Las Suwalski stanowi północno-zachodni kraniec Puszczy Augustowskiej. Gatunkami dominującymi są sosna i świerk. Gatunkami towarzyszącymi są: dąb, brzoza, osika, wierzba oraz klon i lipa. W warstwie podszytu występują: wiciokrzew suchodrzew, bez czarny, jarzębina, śnieguliczka, leszczyna, wierzba i trzmielina. W runie dominują: malina, konwalijka, szczawik, malina, borówka, gwiazdnica, przylaszczka, orlica oraz poziomka i liczne trawy. Obydwa kompleksy leśne charakteryzują się liczną florą porostów.

Flora terenów peryferyjnych miasta Suwałki zawiera znaczną liczbę gatunków, które pierwotnie nie występowały na tym terenie, a obecnie stanowią stały element roślinności. Są to m.in.: chaber, fiołek polny, miotła zbożowa, mlecz i mniszek. Na miedzach, ugorach i przy drogach występują zbiorowiska roślinne z rodzimymi gatunkami, m.in.: żmijowcem, nostrykiem, wrotyczem, bylicą piołunem i pięciornikiem. Na wydeptanych murawach występują, m.in.: rdest, pięciornik, babka zwyczajna i koniczyna biała. Na suchych wzgórzach rosną: lebiodka, kocanka, szaflwia, dziurawiec.

W centrum miasta, na terenie zurbanizowanym, następuje zastępowanie zbiorowisk roślinnych charakteryzujących się dużą różnorodnością i trwałością, zbiorowiskami sztucznymi, prostszymi i mniej trwałymi. Dzieje się tak w wyniku oddziaływań antropogenicznych, m.in. kształtowania składu gatunkowego i przestrzennego roślin, zanieczyszczenia środowiska glebowego, płytkich wód gruntowych i powietrza. W centrum miasta obserwuje się duży udział powierzchni całkowicie pozbawionych roślin (drogi, chodniki, utwardzone place, budynki). Pozostałą przestrzeń w różnym stopniu wypełnia szata roślinna w postaci: roślinności spontanicznej oraz tak zwanej zieleni urządzonej. Skład gatunkowy i kompozycja zieleni urządzonej jest uzależniona od człowieka. W skład zieleni urządzonej parków, zieleńców, ogrodów i trawników wchodzi gatunki drzew, krzewów i roślin zielnych zwykle miejscowego pochodzenia (np. klon, brzoza, topola, jarząb, lipa, wierzba). We florze Suwałk, podobnie jak w innych miastach, coraz większy udział zyskują gatunki obce nie tylko dla zespołu gatunkowego roślin Pojezierza Suwalskiego (np. modrzew europejski), ale również dla flory Polski (np. południowo-europejski kasztanowiec zwyczajny, północnoamerykański świerk, środkowo-azjatycki żywotnik i in.).

Na obrzeżach miasta, na terenach ekstensywnie użytkowanych oraz w niektórych ogródkach przydomowych napotkać można rośliny obcego pochodzenia, charakteryzujące się dużą ekspansywnością. Należą do nich w szczególności kolczurka klapowana, rdestowce, nawłocie: kanadyjska i późna oraz barszcz Sosnowskiego. Wszystkie one są czynnikiem zagrożenia dla rodzimych gatunków i zespołów roślinnych.

Na powierzchniach zagospodarowanych zielenią urządzoną, a przede wszystkim na terenach pozostających poza planowym kształtowaniem zieleni, rozwija się spontaniczna szata roślinna, często o charakterze ruderalnym.

Flora środowisk wodnych Suwałk jest stosunkowo uboga. Brzegi Czarnej Hańczy porośnięte są manną mielec, której towarzyszy kosmopolityczna rzęsa. W nurcie często rośnie przetacznik. Na odcinkach o wolniejszym prądzie pojawia się moczarka kanadyjska.

W strefie przybrzeżnej zalewu „Arkadia” występują rośliny wodne tworzące na pewnych odcinkach wąski pas szuwaru. Spotykamy w nim takie gatunki roślin jak: oczeret, manna mielec, trzcina i jeżogłówka.

Świat zwierzęcy

Znaczne zubożenie szaty roślinnej, fragmentacja siedlisk dokonana w wyniku budowy dróg i intensywnego ruchu samochodowego, wprowadzenie nowych gatunków roślin i inne przejawy antropopresji doprowadziły do degradacji zgrupowań zwierzęcych na terenie miasta. Na faunę Suwałk składają się obecnie zarówno gatunki specyficzne dla terenów silnie zurbanizowanych, jak również te, które zwykle spotkać można w krajobrazie pól i wsi. W niniejszym rozdziale ograniczono się do wymieniania przedstawicieli fauny, najbardziej znanych i charakterystycznych dla krajobrazu miejskiego.

Fauna Suwałk, podobnie jak innych miast, składa się z:

- gatunków, które przetrwały okres zabudowy i przystosowały się do życia w nowych warunkach środowiskowych, (np. część gatunków nietoperzy),
- gatunków stale bytujących w mieście, które zasiedlają nowe tereny zieleni (np. niektóre gatunki mrówek),
- gatunków, które wnikają do aglomeracji miejskiej z innych środowisk (np. bóbr),
- gatunków wprowadzonych świadomie lub mimowolnie przez człowieka, które zaadaptowały się do specyficznych wymagań ekologicznych panujących w mieście (np. sierpówka).

Fragment Czarnej Hańczy, leżący w granicach miasta, zalicza się do, tzw. krainy wód łososiowatych. Na ichtiofaunę tego odcinka rzeki składają się następujące gatunki: pstrąg potokowy, szczupak, płoć, okoń oraz strzebla potokowa, znajdująca się pod całkowitą ochroną. Zbiornik wodny „Arkadia” i zbiornik poeksploatacyjny „Sobolewo”, głównie na skutek zarybień, zamieszkują: okoń, sum, karp, płoć, leszcz, sieja, jaź i szczupak.

Na ugorach, murawach i terenach podmokłych można spotkać kilka gatunków płazów. Na obrzeżach lasów, ugorach, dobrze nasłonecznionych murawach piaskowych, wzdłuż nasypów kolejowych i w wyrobiskach żwiru występują jaszczurki: zwinka i żyworodna, a w środowiskach leśnych także padalec.

Do najczęściej obserwowanych na terenie Suwałk przedstawicieli ptaków należą: wróbel, mazurek, dymówka, oknówka, pliszka, gawron, kawka, wrona siwa, sroka i sójka. Na niektórych budynkach można spotkać gniazda bociana białego. Na terenach rolnych porośniętych kępami drzew i krzewów występują: skowronek, słowik, trznadel, zięba i muchołówka. W pobliżu gospodarstw można spotkać kosa i szpaka. O peryferie Suwałk zahaczają rewiry niektórych ptaków drapieżnych. We wschodniej części miasta widuje się kanię i krogulca, a w południowo-wschodniej - myszołowa. W budynkach gnieźdzą się jaskółki: dymówka i oknówka. Na zbiornikach i ciekach wodnych na terenie miasta występuje: kaczka krzyżówka, łabędź, łyska i mewa śmieszka.

Występowanie na terenie Suwałk przedstawicieli większych gatunków dzikich ssaków (jelenia, sarny, dzika, lisa, zająca) ogranicza się przede wszystkim do lasów, łąk i terenów podmokłych znajdujących się na obrzeżach miasta. W sadach i ogrodach terenów zabudowy miejskiej można spotkać w większej liczbie krety i jeże. Występują również łasicowate oraz gryzonie, np. myszy i nornice. Na terenie zabudowanym północno-wschodniej i północnej części Suwałk stwierdzono występowanie kilku gatunków nietoperzy. Do bliskiego sąsiedztwa ludzkich

osiedli przystosował się bóbr europejski. Nory tego chronionego gryzonia znajdują się w kompleksie „Arkadia” oraz przy rzece Czarna Hańcza, na wysokości przedwojennej elektrowni na ul. Sejneńskiej, a pojedyncze żeremie na torfowisku w zespole rynnowej doliny pojeziornej Czarnoziem-Maniówka. Na terenie miasta bobry występują również przy źródłiskowym odcinku rzeki Kamionki, w miejscowości Szwajcaria.

Suwałki są niewielkim miastem, do którego może dość swobodnie przenikać wiele gatunków zwierząt występujących w sąsiednich środowiskach. Istotnym elementem, ułatwiającym przemieszczanie się zwierząt w kierunku miasta i przebywanie w nim, są kompleksy leśne przylegające do miasta i leżące w jego granicach.

Obszary i obiekty chronione

W granicach administracyjnych Suwałk występuje rezerwat przyrody, obszary chronionego krajobrazu, stanowisko dokumentacyjne i liczne pomniki przyrody.

W północnej części miasta na terenie leśnym znajduje się rezerwat archeologiczny „Cmentarzysko Jaćwingów”. Utworzony został w 1959 roku w celu ochrony fragmentu lasu (boru świeżego) z cmentarzyskiem Jaćwingów. Na niewielkiej powierzchni rezerwatu (4,1 ha) mieści się kilkanaście kurhanów pochodzących z II–IV wieku naszej ery, zbudowanych z kamieni w znacznej części przykrytych warstwą ziemi.

W granicach miasta znajdują się fragmenty dwóch obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 960,2 hektarów, które utworzone zostały w 1998 roku. Obszary te obejmują wyróżniające się krajobrazowo tereny, których przeznaczenie może być związane z turystyką i wypoczynkiem lub z zapewnieniem stanu względnej równowagi ekologicznej (korytarze ekologiczne). W północnej części miasta znajduje się fragment obszaru „Pojezierza Północnej Suwalszczyzny”, którego celem ochronnym jest zachowanie półnaturalnego krajobrazu o urozmaiconej rzeźbie terenu, z licznymi jeziorami, kemami, ozami i wzniesieniami morenowymi. Drugim obszarem chronionego krajobrazu jest „Puszcza i Jeziora Augustowskie”. Fragment tego obszaru znajduje się w południowej części miasta i obejmuje Las Suwalski, stanowiący część jednego z największych i najcenniejszych pod względem przyrodniczym kompleksów leśnych Puszczy Augustowskiej (obszaru europejskiej sieci *Natura 2000*).

W północno-wschodniej części, przy ul. Czarnoziem 1, widnieje odsłonięcie geologiczne, które uchwałą Rady Miejskiej z 1995 roku uznane zostało za stanowisko dokumentacyjne „Szwajcaria”. To miejsce ma na celu zachowanie interesującego stanowiska geologicznego z różnowiekowymi poziomami glacialnymi (gliny zwałowe) i dzielącymi je osadami interglacjału eemskiego (torfy i mułki), powstałymi 100 000 lat p.n.e. Jest jedynym w północno-wschodniej Polsce stanowiskiem osadów eemskich, które odsłaniają się na powierzchni.

Najliczniej występują w Suwałkach pomniki przyrody. Tę formę ochrony przyrody uznaje się za najstarszą i pierwszą świadomie wprowadzoną. Na terenie Suwałk są to wyróżniające się pojedyncze drzewa, objęte ochroną na mocy rozporządzenia wojewody (suwalskiego i podlaskiego) oraz w dwóch przypadkach uchwałą Prezydium WRN w Białymstoku i uchwałą Rady Miejskiej w Suwałkach. Liczba pomników przyrody zmienia się, co jest wynikiem zarówno powoływania nowych obiektów chronionych, jak i usuwania starych, np. ze względu na stan zdrowotny i uszkodzenia poczynione przez silne wiatry. Spis pomników przyrody zamieszczony w tabeli obejmuje obiekty istniejące zarówno w ewidencji, jak i w środowisku miejskim.

Nie wszystkie drzewa zostały uznane za pomniki przyrody ze względu na swoje okazałe rozmiary. Do takich należy dąb szypułkowy, rosnący w parku im. Konstytucji 3-go Maja, w pobliżu kościoła św. Aleksandra, posadzony w 1923 roku w 130 rocznicę uchwalenia Konstytucji 3-go Maja. Drzewo to, zwane powszechnie „Dąbkiem Wolności”, zostało uznane za pomnik przyrody już w 1957 roku uchwałą Prezydium WRN w Białymstoku. Również o ochronie sosny czarnej, rosnącej przy ulicy T. Kościuszki w głębi podwórka, zdecydowały inne względy, mianowicie nieczęste występowanie tego obcego rodzimej flory gatunku o charakterystycznych, ciemnozielonych i długich na 8–15 cm igłach.